

Górski, Karol

"Quelques aspects de l'Humanisme Médiéval : conférences données dans la Grand Amphithéâtre de la Faculté des Lettres de Montpellier, Mars-Avril 1943", Paris 1943 : [recenzja]

Przegląd Historyczny Zeszyt dodatkowy, 424-425

1948

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

nad tymi problemami będzie jednak możliwe dopiero po opublikowaniu pełnych tekstów *Ordines*, które dla wydawnictwa *Monumenta Germaniae Historica* przygotowuje po rezygnacji EICHMANNNA, wspomniany już wyżej P. E. SCHRAMM. Można tutaj również zasygnalizować ukazanie się czterech ogromnych tomów *Pontificale* Rzymskich w opracowaniu M. Andrieu³⁾, które przynoszą cenny materiał porównawczy dla śledzenia rozwoju obrzędów koronacyjnych w innych krajach europejskich, Polski nie wyłączając. W każdym razie przeglądając olbrzymią literaturę zachodnio-europejską z tego zakresu, częściowo w autopsji, częściowo w zestawieniach bibliograficznych, widzimy, że cenne swego czasu badania nad polskim ceremoniałem koronacyjnym STAN. KUTRZEBY⁴⁾ wymagają już dzisiaj rewizji. Dotyczy to zwłaszcza naszych koronacji pierwiastkowych z XIII i XIV wieku. Trudno tutaj wchodzić w szczegóły; może w innym związku nadarzy się sposobność zabrania głosu w tej sprawie. Sam temat jednak w całej swej osnowie powinien zainteresować nie tylko historyków ustroju, ale głównie liturgików, zwłaszcza w oparciu o ostatnie wydawnictwo ANDRIEU.

Gerard Labuda

JEAN RICHARD: Le comté de Tripoli sous la dynastie toulousaine (1102—1187). Bibliothèque Archéologique et Historique XXXIX. Paris, Geuthner 1945. S. VIII + 95 + 7 map na 4 planszach.

Praca o charakterze raczej rzemieślniczym. Sumienne, aczkolwiek może zbyt pobieżne zestawienie osób i faktów bez próby wniknięcia w przyczyny opisywanych procesów historycznych. Książka zawiera wstęp poświęcony geograficznej charakterystyce terenu oraz pięć rozdziałów, z których pierwszy omawia powstanie hrabstwa Tripoli i jego stosunki z sąsiadami muzułmańskimi, drugi — stosunki hrabstwa z państwami chrześcijańskimi oraz jego organizację feodálną, trzeci — instytucje ustrojowe, czwarty — rolę kościoła świeckiego i zakonnego oraz zakonów rycerskich, piąty wreszcie — charakterystykę tamtejszego społeczeństwa świeckiego.

T. M.

Quelques aspects de l'Humanisme Médieval. Conférences données dans le Grand Amphithéâtre de la Faculté des Lettres de Montpellier, Mars-Avril 1943. Association Guillaume Budé. Section de Montpellier. Paris 1943 s. 1 nrb + III + 2 nrb + 63 + 1 nrb.

Książeczka ta zawiera cztery wykłady o charakterze syntetycznym, opatrzone wstępem znanego historyka AUGUSTYNA FLICHE. „Przez czas długi średniowiecze było uważane za okres cofania się albo przynajmniej stagnacji umysłowej, nacechowanej przewagą umysłowości teologicznej, która z obawy przed nawrotem pogaństwa świadomie zerwała ze starożytną tradycją. Opinia ta jest dziś przestarzała. Nie ostała się ona wobec badań historycznych, filozoficznych i z zakresu nauk ścisłych, których przedmiotem były wieki średnie od lat pięćdziesiątą”. W tych słowach wstępu zawiera się kwintesencja opublikowanych wykładów: antyk był przedmiotem zainteresowań średniowiecza.

1 Pierwszy wykład traktuje o Gerbercie (Sylwestrze II). Prof. FLICHE który od dawna poświęcił się badaniu tej epoki, zauważa słusznie, że postać ta, o której stale się pisze nie posiada dotąd wyczerpującej biografii. Sam autor nie zna dokładnie całości zagadnień epoki, skoro nie wspomina o roli Gerberta w organizacji kościoła polskiego i sprawie koronacji, a wspomina o zasługach dla świata chrześcijańskiego Ottona I, który pracował „niestrudzenie nad ewangelizacją krajów słowiańskich”. Literatura polska nie jest na Zachodzie znana.

W drugim wykładzie PIERRE HUMBERT zajmuje się naukami ścisłymi. Podkreśla znaczenie Jordana Nemorariusa dla postępu matematyki a w szczególności jego

³⁾ MICHEL ANDRIEU, Le Pontifical Romain au Moyen-Age, Studi e Testi 86—88, 99 (1938—1941). Tom drugi tego wydawnictwa znajduje się w Bibliotece Uniw. w Poznaniu.

⁴⁾ ST. KUTRZEBA, Źródła polskiego ceremoniału koronacyjnego, Przegląd Historyczny 12 (1911); tenże, Ordo coronandi regis Poloniae, Archiwum komisji historycznej 11 (Kraków 1909—1913).

teorie z zakresu statyki, które stanowiły znaczny postęp w stosunku do Arystotelesa i początek statyki nowożytnej. Mikołaj Oresme przeżuwał geometrię analityczną i rachunek różniczkowy, tworząc ich zaczątki. Buridanus stał u początku nowożytnej dynamiki, zrywając ze starożytną tradycją naukową. O wiele pobieżniej wypadła charakterystyka Kopernika, tak jakby autor nie znał prac Birkenmajera.

Wykład trzeci AIME FOREST (*La tradition humaniste et la pensée médiévale*) zajmuje się wpływem antyku na tworzenie się pojęć średniowiecznych, a w szczególności zagadnieniem wpływu Cicerona na kształtowanie się pojęcia przyjaźni i miłości u św. Bernarda, następnie w listach Heloisy do Abaelarda oraz w traktacie Helreda z Rielveaux *de Spirituali amicitia*. Traktat ten jest transpozycją poglądów cyceronowskich na stosunki klasztorne. Zdaniem autora humanizm nieustannie wzmacnia swe pozycje w miarę upływu lat w średniowieczu; polega on na podkreśleniu wartości czysto ludzkich, które pociągają człowieka ku dobru. W tej dziedzinie twórczym był szczególnie Tomasz z Akwinu, który podkreślając wartość natury, stał się jednym z twórców humanizmu chrześcijańskiego. Natomiast *via modernorum* Occama i jego zwolenników znalazła się w antagonizmie do pierwszych humanistów w XV w., którzy dobrze się rozumieli z reprezentantami *via modernorum* (np. Fichet i jego otoczenie).

Ostatni wykład PIERRE JOURDA (*L'Humanisme français au XVI siècle*) przynosi wreszcie definicje średniowiecznego humanizmu, których brak w poprzednich wykładach. Humanizm średniowieczny jest bardziej intelektualny, filozoficzny i teologiczny, podczas gdy humanizm renesansowy był bardziej wszechstronny. Autor podaje pięć cech humanizmu renesansowego; 1) odkrycie i zachwyt dla starożytności całej, bez wyjątków i wyboru, który cechował średniowiecze, 2) zapal dla nauki, dążność do erudycji we wszystkich dziedzinach, 3) kult piękna inspirowany przez piękno pogańskie, podczas gdy średniowiecze otaczało kultem tylko piękno religijne, mistyczne, „oderwane niejako od więzów ciała”, 4) kult dla prawdy pojmowanej indywidualistycznie, więc różnorodnie: ateizm des Periers, purytanizm Kalwina, krytycyzm Rabelais, prawowierność Ignacego Loyoli. To wszystko wywołuje rozdarcie i stanowi tragiczną stronę humanizmu renesansowego (średniowiecze pojmowało kult dla prawdy jako podporządkowanie się nauce kościoła). 5) Kult życia i jego radości, nie pozbawiony akcentów religijnych. Podłożem rozwoju humanizmu we Francji od 1480 do 1610 i jego rozkwitu w l. 1520 — 1560 jest zdaniem autora istnienie silnej władzy, która zapewniała wewnętrzny ład oraz rozwój stanu mieszczańskiego, ogarniętego żądzą zdobycia wykształcenia i osiągnięcia tą drogą postępu na drabinie społecznej. Ten ostatni wykład przynosi najwięcej teoretycznych definicji, które pozwalają określić różnice między humanizmem średniowiecznym i renesansowym.

Karol Górski

BORIS D. GREKOV: *Krest'jane na Rusi s drevnejsich vremen do XVII veka*, Moskwa Leningrad 1946, s. 958 + nrb 3 + 2 mapy.

Wśród obszernej literatury naukowej, traktującej o dziejach ludności włościańskiej na Rusi (w najszerszym tej nazwy znaczeniu, obejmującym trzy narodowości: rosyjską, ukraińską i białoruską), wymieniona w nagłówku praca będzie stanowić pozycję ważną, jako pierwsza próba tak wyczerpującego i konsekwentnie z pewnych założeń teoretycznych ujętego opracowania na określonym odcinku chronologicznym (do w. XVII) doniosłego zagadnienia. Autor nie rozpatruje właściwie dziejów klasy włościańskiej w całokształcie jej stosunków gospodarczych i kulturalnych, natomiast daje pełny obraz zasadniczego problemu w dziejach zarówno tej klasy, jak w ogóle społeczeństwa, którego przytłaczającą większość ona stanowiła; omawia mianowicie przebieg procesu dziejowego, który doprowadził do poddania wolnej w dobie plemiennej ludności wieśniaczej pod władzę właścicieli ziemskich oraz do przytwierdzenia tej ludności do gleby. Proces ten rozpoczął się jeszcze przed uformowaniem się państwa Kijowskiego (w. X), a zakończył się w w. XVII, przy czym za moment jego zamknięcia można uznać wydanie *Ułożenia* cara Aleksego Michałowicza z r. 1649 — jeśli idzie o obszar wielkoruski, który stanowi główny przedmiot zainteresowań autora. Zgodnie ze swym zadaniem autor uwzględnił wszystkie kategorie ludności wieśniaczej o ile weszły w stosunek zależności od wielkich właścicieli, a nie zaj-